

אגרת המוסר

מאדמו"ר הרב הגאון מובהק לרבים
גאון ישראל נר דורנו
חקק בעט מלים מעטים,
לעורר לבב אחב"י ללמוד חכמת המוסר
מליו לא כבירים, ומושכליו רבים המה
[וכידוע הדבר היחיד שהגרי"ם הדפיס לרבים]

נוסח דפוס קניגסברג תרי"ח

אגרת המוסר

א. צרת הדמיון

האדם חפשי בדמיונו^א, ואסור במושכלו^ב. **הדמיון** מעניק לאדם את התחושה שאין לו גבולות, ואילו השכל מגביל אותו. הדמיון מוליכו בדרך של פריצת כל הגבולות כתאוות לבו בלי כל פחד מהעתיד הודאי, עת יפקוד רצונו, בל יחת מהעתיד הודאי, עת יפקוד

מאיר האגרת

חיים אמונה וזכירה ח"צ עמוד כא). אמרו רז"ל (סוטה ג ע"א) "אין אדם עוזר עבירה אלא א"כ נכנסה בו רוח שטות". כל חטא שאדם עושה, כיון שחי באשליה את ההווה שכרגע הוא טוב ורצוי נשכחו ומתעלם מהעתיד הודאי, והוא מכניס את רגשותיו לדמיון ההווה שזה טוב ולא לפי אמת הבחינה של אמת וסקר (שם עמוד זד).

ב. עיקר בחירת האדם היא צין פנימיות לחינוכיות, ומושכלותיו הם פנימיות, ודמיוניו הם חינוכיות (דעת חו"מ ח"ג קעג).

החשיבה השכלית מוכרחת ללכת במסלול מלומד כפי חוקי ההגיון, בניגוד לדמיון שאין מעצור לרוחו (מכתב מאלהו ח"ד עמוד 13). כתוב "וידעת היום והשבות אל לבבך", אם כן חלל גדול יש בנפש האדם פנוי העומד צין ידיעה לאימותה בלב, ושם צונה היצר הרע את משכנו, ושמה נכנסות כל השאיפות ודמיונות העולם הזה, ושמה הן כל מחשבות המדות ומשם הן כוששות את הלב. והדמיונות העולם הזה בנקל יתפתחו מעצמם מידיעה לחמדת הלב משא"כ המושכל. בחלל הזה שצין ידיעה ללב הוא מקום מלחמת היצר ומקום הבחירה (שם ח"א עמוד 212).

מי שלא השיג מדת היראה חי רק בדמיון בעלמא והדמיון מדמה הרהורי דליבא שהם שאיפות חיי עולם הזה אף שבעיניו נראה שחורה וחסמה הם שאיפותיו מ"מ אין זה אלא דמיון בעלמא ורק לאחר שיתגיע בהשגת יראה יוכל לזכות לשלימות (אור יחזקאל, יראה ומוסר עמוד 10). יכולים דברי לינות הנתפסים בדמיונו להזיק להכרת שנבנו על ידי השכל, לכן א' ששומע דברי כפירה או קורא ספרים ובעתוונים שאינם ראויים זה יכול לשנות את כל מצבו הרוחני (שם עמוד ערב).

כשמאיר צמחו אור השכל, רואה בחוש כי שקר המה אין בהם ממש (אור יהל ח"א ע"א). המוח פועל צלי הרף יום ולילה (עלי שור ח"ג עמוד רנט).

א. כאשר אדם עובר על עבירה, חוץ מהעבירה עצמה, היא גם תוליהו ותעשהו לאדם שובב הולך וחפשי לכל זד, והוא כבר יכול לעשות ככל אשר יעלה בדמיונו ללא כל מעצור (דע"ת ח"ד עמוד קפא).

מי שעושה משהו לא בגלל שהוא עצמו החליט לעשותו, אלא בגלל שכולם עושים, זהו ציון לאדם שיהיה נמשך אחר הרבים, כי לא רבים יחכמו, להיפוך כי זאת הוא העולם לעשות רק מה שהיפוך האמת, רק הרצון והכבוד הם המושלים כמש"כ האדם חפשי בדמיונו (אור יחזקאל, מכתבים עמוד רל).

ע"י ספורנו (בראשית ג א): "אמרו זכרונם לברכה שהיה סמאל רוכב עליו (על הנחש), והוא שהכח המתאווה המחטיא יעשה זה באמצעות הכח המדמה המוציל אליו דמיוני התענוגים החומריים, המטיס מדרך השלמות המכוון מאת האל יתברך. כי אמנם הכח המתאווה עם דמיוני התענוגים המוצילים אליו הם מניסם לכחות הגשמיות הפועלות, ומחטיאים כונת ורצון האל יתברך, כשלא יתקומם עליהם הכח השכלי וימחה בהם וכו'. היה ערום מכל חית השדה - כי הכח הדמיוני המוציל תמונות התענוגים אל הכח המתאווה היה חזק בהם יותר ממה שהיה בשאר בעלי חיים, כאמרם כל הגדול מחזירו יצרו גדול ממנו (סוכה נב ע"א) וכו'". עלינו להכיר את הכח אשר על ידו המדות מעוררות אותנו לפעולות, כח זה הוא הדמיון, המדה עצמה מופיעה בתודעתנו רק על ידי דמיונות, כלומר יצורים שונים המתארים לנו צבירות רבה את אשר המדות שואפות אליו (עלי שור ח"א קג). "הקדושה רצין יגיעה רבה להשיגה, אבל הסיטרא אחרת הוא להיפך" (אבן שלמה סי' יא). ואם נתעמק בדבר זה, נמצא בו אור גדול מה מושך כל כך את האדם בעבירה, עד שהיא רודפת אחריו. הוי אומר, כח הדמיון הוא המנייר לפני האדם הנאות למילוי יצרו צבירות כה רבה, עד שפיתויו כמעט מכריח את האדם לעבור (שם ח"ג עמוד מג).

הדמיון מוליך שובב את השכל אחר הרצונו שבלב, ועד כדי מושפע השכל על ידי הדמיון מה"רצונו שבלב" (שפתי

ה' על כל מפעליו, ובשפטים קשים יִסָּר, בל ילכד זר בגללו¹, הוא לבדו ישא פרי חטאו, אחד הוא, עושה העבירה והנענש. מרה היא, בל יאמר האדם זה חלי ואשאנו.

פגעי התבל מצערים המה, למכביר, מול ענשי העבירות². תגעל נפש האדם למדי, יום לשנה יחשב.

אוי לדמיון, אויב הרע הלזה, מידינו הוא, בכוחנו להרחיקו. בתתנו אזן קשבת אל השכל, להשכיל על דבר אמת, לחשוב שכר עבירה נגד הפסדה³: ומה נעשה, הדמיון נחל שוטף, והשכל יטבע, אם לא נוליכנו באניה, היא רגשת הנפש וסערת הרוח⁴.

ב. יסוד העבודה: צדיק באמונתו יחיה

בכל הדברים והענינים יש כלל ופרט (או סוגי ומיני ואישי), אם אין כלל אין פרט, כי אין בפרט אלא מה שבכלל, אכן יש כלל אף באין פרט מוצאת. אי לזאת, ראשית כל דבר הוא הכלל, וממנו הפרטים ימשכו.

העת בה ה' ידון אותו על כל מעשיו, ובעונשים קשים יִסָּר, ואף אחד לא יישא באחריות למעשיו מלבדו, נושא העונש והעברין המה לעולם אותו האדם. והעונשים מרים, לא יוכל האדם לומר שאפשר לסבלם.

תלאות החיים קלים המה בהרבה מצער ענשי העבירות, נפש האדם לא תוכל לסבלם, כל יום של עונש יחשב אצלו כשנה.

אוי לדמיון האויב הרע הזה. אבל תדע שהדמיון הוא מאתנו (רק פועל בגלל שאנחנו רוצים שהוא יפעל), ובכוחנו להרחיקו ע"י שנאזין לעצת השכל המלמד אותנו את דברי האמת שיש לחשב את שכר עבירה כנגד הפסידה. (וצריכים אנו לחקור) מה נעשה, הדמיון נמשל בנחל שוטף, בו יטבע השכל אם לא נוליכנו באוניה. והאוניה הזאת נמשלה הוא התרגשות הנפש וסערת הרוח.

בכל דבר ועניין יש כללים ופרטים (הנפרטים לפי סוגים, מינים או אנשים). אם אין כלל, אין פרטים, כי הפרטים המה תמיד מעין מה שבכלל. אמנם, יש כלל ללא פרטים. וממילא ראשית כל דבר הוא ללמוד את הכלל, וממנו הפרטים יובנו מאליהן.

מאיר האגרת

של מלות. והוי מחשב הפסד מלוה כנגד שכרה, ושכר עזרה כנגד הפסדה.
 1. דהיינו חזרה שתהיה צקול וצננינה לעורר התרגשות והתפעלות, וע"י חזרה זו מתצרכים עוד יותר הדברים וצוערת בלב ההכרה של גנות העבירות וההפסד האבדון הנמנע בהן, להרחיק נפשו מהן, ותשוקה חזקה לזכר לטהר ולתקן עצמו (עלי שור ח"א נא). לימוד מוסר שמטרתו היא התאחדות הידיעה עם האדם תוצע שיהיה צשפתיים דולקות וכו' ע"י אגרת ב', וזאת הלימוד הוא לכתחילה באופן שאחרי הלימוד והחזרה נגיע להתפעלות (שם ח"ב עמוד קסו).

ג. מונה רבינו בזה את כל ההתמקויות שהדמיון ממנאל לנו א' שאין משפט ואם יש העונשים לא תמורים כל כך, ואפילו העונש חמור אחר יענש במקומו, ואם הוא יענש יוכל לסבול את הצער (עלי שור ח"א עמוד קנא).
 ד. לא האריכה התורה ציעודי עולם הבא אלא רק ציעודי עולם הזה, כי ההשפעה עלינו עיקרה ציעודי עולם הזה (אור יחזקאל, יראה ומוסר עמוד ג).
 ה. ע"י אבות (פ"ב מ"א): רבי אומר, איזוהי דרך ישרה שיצור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם. והוי זכיר במזוה קלה כצמורה, שאין אמה יודע מתן שכן

אגרת

המוסר

קיג

עתה נשקיף נא בעבודתנו המחוייבת לבוראנו יתברך, הלא דבר הוא. מה הוא הכלל אשר ממנו נשאב הפרטים?

עתה הבה נתבונן בעבודתנו המחוייבת לבוראנו יתברך: מהו הכלל אשר על פיו נבחין מהם הפרטים?

בלי דעת ובלי תבונה נכיר שהאמונה המרחפת בנו, שהאלהים שופט הוא, לתת לאיש כפרי מעללו¹, (אם רע ומר דרכו יוסר בעונשים רעים, אם בעולם הזה, או בעולם הבא עולם הנצחי, כל ידע אנוש ערכה, עד כמה תגדל למעלה ראש באיכות ובכמות. ואם זך ואם ישר פעלו, לעומתו ברוך יאמר, בתענוגים נשאים בעולם הזה, וביותר בעולם הבא, בעדן נפלא למעלה הרבה משכל והרגש אנושי), היא ראשית מצעדנו לעבודתו יתברך.

אפילו בלא דעת ותבונה מעמיקים נקל להשיג שהאמונה החדורה בנו כבר שה' הוא שופט הנותן לכל אחד כגמול מעשיו (אם דרכו רע יתיישר בעונשים רעים או בעולם הזה או בעולם הבא, שהוא העולם הנצחי ואי אפשר לו לאדם להעריכה עד כמה תהיה מידתה, הן באיכות והן בכמות. ואם מעשיו זכים וישרים הרי שהוא יבורך בתענוגים עליונים בעולם הזה, ועוד יותר מכך בעולם הבא יבורך בתענוג שאין להשיג דוגמתו כלל בשכל והרגש אנושי כאן בעולם הזה), היא הצעד (הפסיעה הראשונה) הראשון בדרכינו להגיע לעבודתו יתברך.

הוא מאמר חז"ל (מכות כד ע"א) בא חבוקק והעמידן על אחת, "וצדיק באמונתו יחיה" וכו' (חבוקק ב ד), ומאמר חכמינו ז"ל (בבא בתרא עח ע"ב) "על כן יאמרו המושלים בואו חשבון"² (במדבר כא כז) הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה.

הוא מאמר חז"ל (מכות כד ע"א) בא חבוקק והעמידן על אחת "וצדיק באמונתו יחיה" (חבוקק ב, ד). ומאמר חכמינו ז"ל (בבא בתרא עח ע"ב) "על כן יאמרו המושלים בואו חשבון" (במדבר כא, כז) "באו חשבון" בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה.

ג. א"א להפנים האמונה בלי מוסר

אכן למורת רוח ודאבון לב, כח הכללי הזה, רק מסתתר בנו, נחבא במצפוני הלב כל יראה החוצה, אם לא נשים לב לשדד אדמת לבבנו בהרחבת רעיוני

אמנם לצערינו הכוח הכללי של הכרה זו מצוי בנו רק באופן נסתר, חבוי במצפוני הלב בהשקפה מושכלת בלי שיבוא לידי ביטוי בהכרה חושית ומעשית, אם לא נשים לב לעבד את אדמת לבבנו על ידי הרחבת רעיוני המוסר. ממילא אף

מאיר האגרת

העונש כי היא ראשית דעת והנעד הראשון לעבודתו ית' להיות סר מרע ולעשות טוב, שעכ"ז שיש מעלה של יראת הרוממות עכ"ז כאן רק מתייחס ליראת העונש (עלי שור ח"א קח).
ט. ועי' המשך דברי הגמ' שם: "המושלים אלו המושלים צירס. "צואו חשבון" צואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מזה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה.

1. עבודת האדם היא למשך את המורה להיות מורה תכלין והוא סוד המוסר איך להמציא ענות להוות את המורה לחורה תכלין מורה צפועל ולא צכה (דע"ת ח"ג דף ל).
ח. אדמו"ר דברכי מוסריו לא הלך בגדולות ונפלאות ולא נשא מדברותיו על צחינות רמות של דרכי יראת הרוממות ואהבת ה' ית' כי אם אחז לדיק דרכו דרך הקדש צרובי מוסריו רק מן יראת

הכח הכללי הזה של האמונה בשכר ועונש אינו משפיע על האיברים להגבילם על ידי היראה.

המוסר¹. אי לזאת גם הכח הכללי הלזה בל ישלח פארותיו על האיברים לאסרם במאסר היראה.

ומזה הכלל לא ימשכו התוצאות והמסקנות האמורות לגרום לנו להישמר מהעבירות האורבות לנו. ואכן נכשלים אנחנו בכל עת בעבירות חמורות ביותר, בחטאי הלשון שאנו כה פרוצים בהם עד שאנו חושבים אותן כמעט להיתר, ובעסקי משא ומתן לרוב, וביטול תורה חמור מכולן.

ומזה הכלל לא ימשכו הפרטים, להשמר מהעבירות המתרגשות. ונכשלים אנחנו בכל עת בעבירות רמות עד שמים יגיעו² בחטאי הלשון באין מעצור לרוחנו, ובעסקי משא ומתן למכביר, וביטול תורה על כולנה.

ובכלל, בכל האיברים כמעט אין בהם חלק שלם למי שמתבונן היטב, כל איש לפי מעלתו, שהרי כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו, ונכשל בעבירות חמורות מאוד אמנם בגלל חשכת לבבנו אנחנו נחשבים כסומים לעניין זה, כך שאיננו מבחינים בחומרת אלו המעשים (מפני שאנו משווים את מעשיהם למעשי ההמון המופקרים בעבירות המפורסמות). רק אם נשקיף עליהם ידי ה"טלסקופ" (המגדיל דברים גדולים מאוד הנראים לחולשת ראותנו כקטנים, כעין הכוכבים אשר הינם גדולים מכדור הארץ ונראים כנקודות קטנות, וע"י הטלסקופ נראים קצת יותר גדולים, ואילו האמת לאמיתה היא שא"א לשער את גדלם האמיתי. כן הוא לעניינינו), דהיינו השכל המודרך על פי התורה הנאמנה, שכן אז נמצא את אותם המעשים חמורים בהרבה באיכותם ביתר שאת ויתר עז.

ובכלל, בכל האיברים כמעט אין במו מתום, למתבונן היטב איש לפי ערכו, שכל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו³ (סוכה נב ע"א), ונכשל בעבירות נשאות ורמות, אשר אם גם לחשכת לבבנו כסומים נחשבנו, אין רואה גדלם (נגד עבירות ההמון). רק אם נשקיפם על ידי כלי המחזה (המגדלת דבר גדול למאוד, הנראה לחולשת ראותנו כקטן, כמו הכוכבים אשר גדלם יותר מכדור הארץ, ונראים כנקודות קטנות, וע"י כלי המחזה נראים יורת גדולים מעט, ובאמת אין ערוך לגדלם. כן הדבר הזה), הוא השכל הנכון, על פי התורה הנאמנה, נמצא אותם חמורים הרבה באיכותם ביתר שאת ויתר עז.

ד"ז אפשר לרמוז בדברי חז"ל (יומא ט ע"ב) "מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, גלוי עריות ושפיכות דמים.

הוא הדבר אשר נוכל להעמיס בדברי רז"ל (יומא ט ע"ב) "מקדש ראשון מפני מה חרב, מפני שלשה דברים שהיו בו עבודה

מאיר האגרת

י. דהיינו שהידיעה אינה מספקת אלא חייב להרחיב הדברים (אור יחזקאל, יראה ומוסר עמוד מ).

יא. ע"י ערכין טו ע"ב: אמר ריש לקיש, כל המספר לשון הרע מגדיל עונות עד לשמים שנאמר שמו בשמים פיהם ולשונם תהלך בצרכן.

יב. דהיינו שהעצירות שלו יותר גדולות, כמו אדם גדול שנמצא במקום שעושה שלא כהוגן זה שהוא לא מדבר דברי אמת, ועובר משום לא תגורו מפני איש וזה גם חילול ה' (אור יחזקאל מכתבים עמוד קנה).

אגרת

המוסר

קטו

אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהייתה בו שנאת חנם. רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרויהו: ראשונים שנתגלה עוונם, נתגלה קצם. אחרונים שלא נתגלה עוונם, לא נתגלה קצם וכו". (הענין שנתגלה עוונם של הראשונים להיותן עבירות אשר חומרתן גלויה לכל ללא צורך בהתבוננות לראות את גודל רעתם, אמנם עוונות האחרונים רעתם רק אחרי ההתבוננות גדול חומרם למעלה למעלה אשר מסתעפות לפרטי חטאים עצומים באין מעצור ר"ל). ושאלו שם אמוראי. "ראשונים עדיפי או אחרונים עדיפי? והשיבו, "תנו עיניכם בבירה שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים".

חטאים עצומים באין מעצור ר"ל) כו', ושאלו שם אמוראי, "ראשונים עדיפי או אחרונים עדיפי? והשיבו, "תנו עיניכם בבירה שחזרה לראשונים ולא חזרה לאחרונים".

הוא הדבר אשר דברנו למעלה, כי כל הגדול מחברו (כמו בבית שני שהיו עוסקים בתורה וכו') יצרו גדול הימנו ומכשילו בחטאים עצומים, אשר רק מי שמבין את התורה כראוי יודע גודל רעתם.

זרה גלוי עריות ושפיכות דמים, אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חנם. רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו ראשונים שנתגלה עוונם נתגלה קצם, אחרונים שלא נתגלה עוונם לא נתגלה קצם. (הענין שנתגלה עוונם של הראשונים, להיותן עבירות חמורות לעין הרואה באין פנות אל הבינה, אבל עונות האחרונים כל יראו רק למתבונן היטב הדק גודל חומרם למעלה למעלה להפלא, מסתעפות לפרטי

הוא הדבר אשר דברנו למעלה, כי הגדול מחברו (כמו בבית שני שהיו עוסקים בתורה וכו') יצרו גדול, ומכשילו בחטאים עצומים, נודעו למשכיל על דבר אמת גודל איכותם להרע.

ד. גודל טמטום הלב המונע התבוננות

עתה בכל סוגי המקרים אשר ימצאו את האדם מה יעשה? יום המוות מכוסה מכל יבא יום א' בפתע, ואז ה' ידונו על כל מעשה אשר עשה. כל יום מימי חייו יבואו בחשבון, ועונש גיהנם יהיה מר ממות, שכן אין שום מקום לינצל ממנו. הוא מאמר הכתוב (קהלת ט, ד), "כי מי אשר יחובר אל כל החיים יש בטחון, כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת", כדרשת רבותינו ז"ל שכל זמן שאדם חי יש בו בטחון ותקווה לעשות תשובה, וכיון שמת אבדה תקוותו וכו'.

(בילקוט במקומו), שכל זמן שאדם חי יש לו בטחון ותקווה לעשות תשובה וכיון שמת אבדה תקותו וכו'.

אי לזאת, כל עוד נשמתנו בקרבנו, נמהר להכין את דרכינו אל הטוב. אכן, היצר הרע מעוות

עתה, בכל האופנים אשר יתיצב האדם, מה יעשה? יום המוות מכל מכוסה, פתאום יבוא, והאלהים יפקוד את כל מעשה אשר עשה, מספר מפקד ימי חייו, אחת מהן לא נעדרה, ומר ממות תהיה האחרית באין מנוס ומפלט להינצל. הוא מאמר הכתוב (קהלת ט ד) "כי מי אשר יחובר אל כל החיים יש בטחון, כי לכלב חי (כדרשת רז"ל) הוא טוב מן האריה המת", כדרשת רבותינו ז"ל (בילקוט במקומו), שכל זמן שאדם חי יש לו בטחון ותקווה לעשות תשובה וכיון שמת אבדה תקותו וכו'.

אי לזאת, כל עוד נשמתנו בקרבנו, נמהר נחיש להפיל דרכנו לטוב, אכן על ידי

ומקלקל את הדרך אשר לפנינו, כך שלא נחרד מיום המיתה גם אם נזכירהו בפנינו, כמאמר רבותינו ז"ל (שבת לא ע"ב) שמא תאמר שכחה היא מהן, תלמוד לומר (תהלים מט יד) ואחריהם בפיהם ירצו סלה.

גם אם עינינו רואות מיתת בני אדם כמונו, לא יתן הדבר כח בנפשנו לשוב בתשובה לבוראנו בכל הלב, אשר בסוף נבוא למשפט לפניו ואז יוכיח אותנו על כל מעשינו הרעים, והוא הפך מאמר הכתוב (קהלת ז ב) "טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה, באשר הוא סוף כל האדם, והחי יתן אל לבו".

לא יתכן להסביר תופעה זו כי אם על ידי ריבוי העונות שטמטמו את לבנו ונהיה קשה כאבן, כדרשת חז"ל (יומא לט ע"א) על הפסוק (ויקרא יא מג) "ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם" אל תקרי "ונטמאתם" אלא ונטמטם, עבירה מטמטמת לבו של אדם. ולכן גם עונותינו נסתרים מלפנינו ויקשה עלינו להרגיש בהם, כמאמר רבותינו ז"ל (קידושין מ ע"א) כיון שעבר אדם עבירה וישנה בה וכו' נעשית לו כהיתר. והמה מלויים אותנו ליום הדין לקטר עלינו, כמאמר רבותינו ז"ל (עבודה זרה יח ע"א) "עונות שאדם דש בעקביו כו' מסבין וכו'". עתה, האם אבדה תקוותנו חס ושלום, אין רפואה לנו חלילה?

אבדה תקוותנו חס ושלום, אין מזור לנו חלילה?

ה. סוג ראשון של עבירות: טבעי, אהבת הערב, והמוסר תרופה לו

מצאנו רפואה אחת, חכמה ואינה מלאכה, נדבר עליה קצת ויהיה הדבר לנו למרגוע.

נשימה לב להתבונן בעניין העבירות, ונראה כי הן מחולקות לשני סוגים: האחת נובעת מהתאוה לאהוב את הערב לנו מיידית, לבלי להתבונן מה תהיינה תוצאות זה המעשה, אע"פ שלבסוף יהיו תוצאותיו מרות. נמצא משל מעין דבר זה גם בענייני העולם, הרי הוא האיש הסכל, **נשימה** לב להתבונן בעניין העבירות, ונראה כי הן מחולקות לשני סוגים: האחת נובעת מהתאוה לאהוב את הערב לנו מיידית, לבלי להתבונן מה תהיינה תוצאות זה המעשה, אע"פ שלבסוף יהיו תוצאותיו מרות. נמצא משל מעין דבר זה גם בענייני העולם, הרי הוא האיש הסכל, ובפרט החולה בעניני העולם, האיש הסכל, ובפרט החולה

אבן הנגף ירט הדרך לנגדנו. לא נחרד מיום המיתה גם אם בפנינו נזכירהו, כמאמר רבותינו ז"ל (שבת לא ע"ב) שמא תאמר שכחה היא כו'.

גם אם עינינו רואות מיתת בני אדם כמונו, לא תתן עוז בנפשנו לשוב בכל לב לבוראנו, אשר לסוף נבוא לפניו למשפט ויתוכח עמנו על כל רוע מפעלינו, היפך מאמר הכתוב (קהלת ז, ב) "טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו".

אין זאת, כי אם רבוי העונות שטמטמו לבנו ויהי לאבן, כדרשת חז"ל (יומא לט ע"א) על הפסוק (ויקרא יא מג) "ולא תטמאו בהם ונטמתם בהם" אל תקרי "ונטמאתם" אלא ונטמטם. ולכן גם עונותינו נסתרים מלפנינו, ולא נרגיש בהם במהרה, כמאמר רבותינו ז"ל (קידושין מ ע"א) כיון שעבר אדם עבירה וישנה לו כהיתר, והן מסבבים אותנו ליום הדין, כמאמר רבותינו ז"ל (עבודה זרה יח ע"א) "עונות שאדם דש בעקביו כו' הן מסבבין כו'". עתה האם

אחת היא מצאנו, חכמה ואינה מלאכה, נשיח נא מעט וירווח לנו.

נשימה לב להתבונן בענין העבירות, ונראה כי שתים הנה בסוגיהם: האחת, נובעת מהתאוה הנפרצה, לאהוב הערב לשעתו, לבלי השקיף הנולד, אם כי מרה תהיה באחרונה. נמצא דוגמתה מה גם בעניני העולם, האיש הסכל, ובפרט החולה

ובפרט החולה, המתנהג בסכלות מחמת חולשת שכלו, יאהב לחטוף ולאכול את הערב לחיכו, וישכח כי זה גופא יביאנו לידי מחלה. לכך אמרו רבותינו ז"ל (תמיד לב ע"א) "איזהו חכם? הרואה את הנולד". והוא מאמר רבותינו ז"ל (סוטה ג ע"א) "אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות".

לחולשת שכלו, יאהב לחטוף לאכול את הערב לחכו, וישכח כי זה יביאנו למחלה נפרצה. לכך אמרו רבותינו ז"ל (אבות פ"ב מ"ט, תמיד לב ע"א) "איזה חכם הרואה את הנולד" הוא מאמר רבותינו ז"ל (סוטה ג ע"א) "אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות".

וזה כל עמל האדם לעבודתו יתברך, לחשוב ולהתבונן ביראת ה' בפחד עונשו על ידי ספרי המוסר ואגדות חז"ל, עד אשר יהיה הדבר מוחשי כל כך עד אשר באוזניו תמיד ישמע את הדברים וכמעט שיראה בעיניו את העונש הגדול בכמות ואיכות ניצב לנגדו, וכמאמר רבותינו ז"ל (סנהדרין ז' ע"א) "לעולם יראה דין (הביא את דוגמת הדין מכיוון שהוא תמיד קרוב ליכשל בטעויות, וממנו נלמד בכ"ש על כל אדם שיישמר מפגע רע של עבירות חמורות האורבות לפתחו) כאילו גיהנום פתוחה לו מתחתיו". ואם כה יעשה האדם ולבבו יבין, ושב ורפא לו.

וזה כל עמל האדם לעבודתו יתברך, לחשוב ולהתבונן ביראת ה' בפחד עונשו על ידי ספרי המוסר ואגדות חז"ל, עד אשר באוזניו ישמע כמעט בעיניו יראה העונש הגדול בכמות ואיכות ניצב לנגד עיניו, כמאמר רבותינו ז"ל (סנהדרין ז' ע"א) לעולם יראה דין (להיותו עלול להכשל, וה"ה כל אדם. להשמר מפגע רע מעבירות החמורות) כאלו כל גיהנם פתוחה לו מתחתיו". ואם כה יעשה האדם ולבבו יבין, ושב ורפא לו.

ו. סוג שני של עבירות: רוחני, ההימנעות מהתבוננות

אכן, רבה רעת האדם בארץ, אין מהם ולו אחד הדורש לידע מהו הצודק והישר ואין מעמיקים להבין ביראת ה', ע"י קביעות של זמנים מסודרים לעסוק בעבודת היראה, ללהסיק מסקנות מתוך האמונה המסתתרת בתוככי לבבנו, להרחיבה ולחזקה, לתת לה כח, להעניק לה את השלטון על האיברים לבל יפרצו גדרה ויפעלו אך ורק לפי התורה. זהו הסוג השני של העבירות.

אכן רבה רעת האדם בארץ, אין דורש בצדק ואין משכיל ביראת ה', לקבוע עתים סדורות בעמל היראה, לדלות מי תבונה מהאמונה הנחבאה ומסותרת במחבואי הלב, להרחיבה ולסעדה, לתת לה תוקף ועוז, לשים המשרה על שכמה, למשול על האיברים לבל יפרצו גדרה וכתורה יעשו. זהו הסוג השני".

מאיר האגרת

י. צענין היצר הטבעי והרוחני, ע"י מכתב מאלהיו (ח"ד עמוד 133): היצר הרוחני מסיתו נגד טבעו, לדוגמא בן אדם שלא אוהב ללמוד, ופתאום כאשר הוא במקום שאסור ללמוד בא לו חשק, וכאשר היצר הרע הרוחני שולט באדם הוא פועל בו באופן של יודע את רצונו ומכוון למרוד בו, כי חזק הרצון דוחה גם מה שצריך וגלוי ללב, וככל שהאמת צרורה לו יותר

יג. כל אדם הוא דיין על עצמו ומכיון שהוא נשפט על מעשיו ידע כי הוצר על "ושחד לא תקח" היינו מאווי הגוף ותמדת הלצב (אור יהל ח"ב דף רמו, עיין עוד ח"א קנו). האדם חייב לשפוט את מעשיו, והוא כולו מלא שוחד. והשוחד הגדול הם רצונותיו ותאוותיו של האדם שאינו רוצה לטרוח ולעמול נגד רצונו (אור יחזקאל מדות רטו).

דוגמת זה הדבר לא מצאנו בענייני העולם, איך איש שצרות מרחפות ממול פניו, אשר לא יקח לו עת לחשוב מחשבות להנצל מהן. אי לזאת, גם אין התאוה סיבתה, פליאה היא העבירה הלזו, וזה שמה פלאי, לבלי שם על לב להתבונן ביראת ה' ובמוסר ענשו עבירות כאלו לא יוכלו היות מסוג הראשון, יען אין די בהתאוה להיות סיבתן, רק הן מרוחניות הטומאה המלפפת את האדם להחטיאו, וביותר בחטאי הדיבור, כי מה יתרון לבעל הלשון, כמאמר רבותינו ז"ל (ערכין טו ע"ב), עיין שם.

דוגמת זה הדבר לא מצאנו בענייני העולם, איך איש שרואה בחוש שצרות אורבות לו, ולא ייחד לעצמו זמן לחשוב מחשבות כיצד לינצל מהן. וממילא לא יתכן לומר כי התאוה היא שגרמה לכך. העבירה הזאת היא פלא, ההתעלמות מיראת ה' ומהמוסר, ענשו על עבירות אלו לא יוכלו להיות מהסוג הראשון, שהרי אין כח התאוה יכולה להיות סיבתן, כאמור. בעל כרחך נמצית למד כי שרשן הוא רוחניות הטומאה הסובבת את האדם ומסיתה אותו להחטיאו, כאשר הדוגמא הבלטת ביותר לעבירות מסוג זה המה חטאי הדיבור, עליהם המליצו חז"ל "מה יתרון לבעל הלשון" (ערכין טו ע"ב), עיין שם.

ז. שתי השיטות בעניין מהות היצר, והקושיות שיש על שתיהן

ביאור מצאנו פשר דבר בין השיטות, בענין יצר הרע ויצר טוב מה המה, השיטה האחת היא השיטה הנודעת, כי יצר הרע, הוא כח הטומאה באדם המובילו לפשעים, ויצר הטוב הוא כח הקדושה באדם המובילו לטוב¹⁰. היא שיטת רוב המחברים הגדולים. והשיטה השניה היא, שיצר הרע הוא כח תאות האדם, המשקפת אל כל דבר הַעֲרָב לשעתו, אותו תאספהו אל ביתה ובו תדבק לאהבה, ויצר טוב הוא השכל הישר הצופה ומביט להנולד, הוא פחד יראת ה' ובוחר בדבר המועיל, לכבוש התאוה, למען יתעדן באחרונה בעונג נפלא, אשר אין די באר יקרת תפארתה¹¹.

חידוש זה הוא פשרה בין השיטות בעניין יצר הרע ויצר הטוב, מה המה. השיטה האחת, היא השיטה הנודעת כי יצר הרע הוא כוח הטומאה באדם המובילו לפשעים, ויצר הטוב הוא כוח הקדושה באדם המובילו לטוב, היא שיטת רוב המחברים הגדולים. והשיטה השניה היא, שיצר הרע הוא כוח תאוות האדם, המשקפת אל כל הַעֲרָב לשעתו. ויצר הטוב הוא השכל הישר הרואה מראש את הנולד, הנובע מפחד יראת ה' יתברך שמו ומשפטיו הרעים למרבה, ובוחר בדבר המועיל ע"מ לכבוש את התאוה, למען יתעדן לעתיד לבא בעונג נפלא, אשר אין מילים היכולים לתאר את גדולתה.

מאיר האגרת

טו. מלכד זאת יש כח התאוה צאדם המשקפת לאשר ערצ בשעתו ולהלחם בתאוות נרץ להשכל הישר הנזופה ומציט אל הנולד, יש חטאים הנוצעים רק מכח הטומאה וכן ההתצוננות אל העתיד בזה אין לתאוה סיבה להתנגד וכ"ז צא מחמת כח הטומאה, דהיינו כח המינות שצאדם (אור יחזקאל מדות רו).
טז. היצר הטבעי הוא פנימי והרוחני הוא חיצוני (שפתי חיים, אמונה וצחירה ח"ב עמוד קיג).

כח הרצון דוחפו יותר לעשות נגד האמת שהוא מכיר. וכן שם (ח"ה עמוד 23, 1431): טבעי, היינו מידות רעות, והרוחני הוא המלאך המסית. כל עוד שלא תיקן האדם את מדותיו הרעות, מדרגתו ומציאותו רעה, ואז אין נורך למלאך לצא בתצולות, אצל אס כבר עלה כל כך בעצדות הרוחניות שלו עד ששינה טבע מדותיו ואין היצר הרע יכול עוד להסיתו בהן אז צא המלאך בעזותו ותצולותיו להכשילו.

אגרת

המוסר

ק"ט

(והנה הבה נתבונן לראות שלא יתכן להכריע רק כאחד מהדעות) באשר אנחנו רואים בכל עת כי אין שני בני אדם הדומים זה לזה בנטייתיהם, כל אחד נדבק יותר לעבירה אחרת, יש אשר חטאתם תגדל יותר בביטול תורה מאשר במשא ומתן באמונה ונתינת צדקה, ויש להפך. וכן בכל העבירות אין אדם דומה לחברו. ואילו היה היצר הרע רק כוח הטומאה המפתהו, מדוע לא תכשיל את כל בני האדם בשווה (בלי לומר שהדבר תלוי במזלם שנקבע מראש)?

אמנם אם נאמר מאיך גיסא כי היצר הרע הוא רק כוח התאוה, אמנם כן הדבר נכון כי תאוות האדם תלויה במזג טבעו (לידתו, הרכבתו, שעתו ושאר ענייניו), ומזגי בני אדם שונים איש מרעהו, לזאת גם עונותיהם מתחלפים. אכן גם בזה יש פירכא אם נאמר שזהו הגורם הבלעדי, הלא עינינו רואות בני אדם עושים עבירות עצומות, שלא יתכן לומר כי תאוותם גרמה להם כל כך. ולפעמים אדרבא התאוה סותרתם, כמו האדם החפץ ומשתוקק הרבה אל הכבוד המדומה, ואילו בכבוד מצווה תגעל נפשו וכיוצא בזה. אלא בע"כ נמצינו למדים, שהדבר נגרם על ידי רוח טומאה המבלבלו ומובילו להרע גם כאשר הדבר סותר את תשוקתו הטבעית.

ח. שיטת רבינו, ששתי השיטות נכונות כאחד

מזה נראה בבירור, כי שתי השיטות נכונות. היצר הרע הוא כח התאוה, וגם יש בו רוח טומאה. וכמו כן יש לומר על היצר הטוב, שהוא גם השכל הנכון הרואה את הנולד, וכמו כן יש בו את רוח קדושה.

יוצא אם כן כי לשני היצרים שבאדם כאחד ישנם חלק גשמי וחלק רוחני, כעניין בריאת האדם עצמו, המורכב מבחינות הגופני והנפשי. הגופני נראה לעין, ואילו הנפשי נודע רק מפעולות וענייני

באשר אנחנו רואים בכל עת עניני האדם מתחלפים, כל אחד נדבק יותר לעבירה אחרת, יש אשר חטאתם תגדל יותר בביטול תורה ממשא ומתן באמונה ונתינת צדקה ויש להפך, וכן בכל העבירות אין אדם דומה לחברו. ואילו היה היצר הרע רק כח הטומאה המפתהו, מדוע לא תלפף את כל בני אדם בשוה (אם לא נשקיף על שרשיהם למעלה).

אמנם אם נאמר כי היצר הרע הוא כח התאוה, הדבר נכון, כי תאות האדם תלויה במזגו (לידתו והרכבתו שעתו וענייניו), ומזגי בני אדם מתחלפים, לזאת גם עונותיהם מתחלפים. אכן גם בזה לא יתכן, הלא עינינו רואות בני אדם עושים עבירות עצומות, שאין תאותם גורמת להם כל כך. ולפעמים התאוה מנגדתה, כמו, האדם החפץ ומשתוקק הרבה אל הכבוד המדומה, ובכבוד מצווה תגעל נפשו וכיוצא בזה, אין זאת, כי אם רוח הטומאה המבלבלו להרע גם נגד תשוקתו ההבלית.

מזה נראה בעליל, כי שתי השיטות נכונות. היצר הרע הוא כח התאוה, וגם יש בו רוח הטומאה. וכן יצר הטוב, הוא השכל הנכון (שלא נתקלקל ע"י העבירות והתאוות) הרואה את הנולד, וגם יש רוח הקדושה באדם.

והנה בשני הצדדים, ישנו באדם גשמי ורוחני, כענין בריאת האדם עצמו ע"ב גופני ונפשי. הגופני נראה לעין בשר, והנפשי נודע מפעולות וענייני הגוף.

תחבולות האדם ומזימותיו להחזיק הנפש בגוף, המה רק בגוף לבדו, לתומכו באכילות טובות ובשמירות מעולות מכל נזק ופגע רע, ובזה ישמר נפשו בגופו, אין מבוא בטבעי (ע"פ רוחניות, לפי האמת, עיקר שמירת הנפש בגוף תלוי רק בנפשו, לפי עבודתם לבוראה ית"ש). לעשות תחבולה בנפש להחזיקה בגוף, כי אין רואה ואין מרגישה לבדה, ומה יעשה בה.

כן בעבודת ה' יתברך שמו, עיקר התחבולה להחזיק את היצר הטוב לפי שתי השיטות. היותו כח הקדושה והשכל הנכון (אשר לא נתקלקל), ולדחות את היצר הרע, הוא כח הטומאה והתאוה. תלוי בבחינה הגופנית, להאכילה מאכלים טובים, המה התבוננות היראה והמוסר הנובעים מהתורה הטהורה.

ט. הרפואה המיוחדת לזה: לימוד בעיון דיני התורה הנוגעים לכל פגם

הוא מאמר רבותינו ז"ל (ב"ב טז ע"א) "בקש איוב לפטור את כל העולם כולו מן הדין. אמר לפניו רבונו של עולם, בראת שור פרסותיו סדוקות בראת חמור פרסותיו קלוטות, בראת גן עדן בראת גיהנם, בראת צדיקים בראת רשעים. מי מעכב על ידך? ומה אהדרו ליה חבריה דאיוב, 'אף אתה תפר יראה, ותגרע שיחה לפני אל' (איוב טו ד). ברא הקדוש ברוך הוא יצר הרע, ברא לו תורה תבלין". בזה הורונו חכמינו ז"ל, כי ה"תבלין של תורה", אין הכוונה לעצם התורה כי אם ליראה הנובעת ממנה, כמאמר הכתוב שהובא להוכיח זאת "תפר יראה", והיא בחינה גשמית, מובנת לעיני בשר, והיא סיבת רפואתה לחולי הנפש, אם ישים האדם לבו ונפשו אל יראת התורה. אם באופן והיא בחינה גשמית, מובנת לעיני בשר, סיבת רפואתה לחולי הנפש, אם ישים האדם לבו

הגוף. תחבולות האדם ומזימותיו להחזיק את הנפש בגוף, המה רק בפעולות המתייחסות אל הגוף לבדו, לתמכו באכילות טובות ובשמירות מעולות מכל נזק ופגע רע, ובזה ישמר נפשו בגופו. אין דרך ע"פ חוקות הטבע לעשות איזו תחבולה בנפש כדי להחזיקה בגוף, כי אין היא רואה ואין מרגישה לבדה ומה יעשה בה בלי סיוע מהגוף (אם כי ע"פ כללי הרוחניות אליבא דאמת עיקר דרכי שמירת הנפש בגוף למען יחיה לאורך ימים תלוי אך ורק בפעולות נפשו, לפי גודל עבודתו את הבורא ית"ש).

כן הוא בעבודת ה' יתברך שמו, עיקר התחבולה להחזיק את היצר הטוב לפי שתי השיטות כאחד הן מצד היותו כוח הקדושה והן מצד היותו השכל הנכון (אשר טרם נתעוות), ולדחות את היצר הרע, הן מצד היותו כוח הטומאה והן מצד היותו כח התאוה הגשמית, תלויה בבחינה הגופנית להאכילו מאכלים טובים, הרי המה התבוננות היראה והמוסר הנובעים מהתורה הטהורה.

אגרת

המוסר

קכא

כללי, לידע ולהבין מהתורה כי לכל עבירה יש עונש עצום ונורא, ולכל מצווה יש שכר נעלה מאוד, אם על דרך פרט, והוא העיקר, ללמד תורת כל עבירה ועבירה לבדה: לגאווה תורת הגאווה; למשא ומתן באמונה חלקי התורה אשר לעניינים שבין אדם לחברו בעסקי העולם, וכדומה. וכן לכל מצווה וכל עבירה ודברי התורה הנוגעים אליה.

אשר לעניינים שבין אדם לחברו בעסקי העולם וכדומה, וכן לכל מצווה ולכל עבירה את תורתה.

ונפשו אל יראת התורה. אם בכלל, לידע ולהבין מהתורה, כי לכל עבירה יש עונש עצום ונורא, ולכל מצווה יש שכר נעלה מאוד. אם בפרט, והוא העיקר, ללמוד תורת כל עבירה ועבירה לבדה, לגאווה תורת הגאווה, למשא ומתן באמונה חלקי התורה

השימוש החשוב ביותר מרפואות התורה לחולי היצר, הוא ללמוד בעיון היטב דיני העבירה עצמה, ההלכה עם כל סעיפיה. כי עינינו הרואות הרבה מהעבירות אשר האדם נמנע מהם בטבע ולא יעבור עליהם, אף גם בעת אשר תהיינה לו אילוצים ונסיונות קשים. ומאידך גיסא ישנם עבירות חמורות מאלו, והאדם הזה בעצמו יעבור עליהם בנקל. דרך משל: חלק גדול מאחינו בני ישראל, כמעט רובן ככולם, לא יאכלו בלי נטילת ידים חלילה, אף גם בעת אשר ירעבו ויצטערו הרבה. ואילו בלשון הרע החמור, בנקל יעברו עליה גם בלי תאוה גדולה.

הנשגב והעיקר בשימוש רפואות התורה לתחלואי היצר, הוא ללמוד בעוז ועיון עמוק היטב, דיני העבירה עצמה, ההלכה עם כל סעיפיה. כי עינינו הרואות הרבה מהעבירות אשר האדם נמנע מהם בטבע, ולא יעבור עליהם אף גם בעת אשר ילחצנו לזה איזה דבר, וישנם עבירות חמורות מאלו, והאדם הזה בעצמו יעבור עליהם בנקל. דרך משל, חלק גדול מאחינו בני ישראל, כמעט רובם ככולם, לא יאכלו בלי נטילת ידים חלילה, אף גם בעת אשר ירעבו ויצטערו הרבה. ובלשון הרע החמורה, בנקל יעברו עליה גם בלי תאוה גדולה.

ועתה הננו רואים, כי עיקר השמירה מהעבירה היא רק לעשות את ההרגל טבע אצל האדם. על כן, אף אם יתאמץ האדם הזה ללכת בדרכי המוסר, ליגע עצמו בשמירה מלשון הרע עם כל חושיו ורעיוניו כראוי, בכל זאת, כל עוד שלא נתחלף טבעו והרגלו בזה שלא יהיה לו שום חפץ טבעי לספר לשון הרע, ייהיה לו קל יותר לספר לשון הרע מאשר לאכול בלי נטילת ידים חלילה. וכן הוא העניין בכל מיני עבירות, הכל לפי האדם והזמן ואזור מגוריו, שכן בדרך כלל אין תנאי מגורי מקום דומה לאופן המגורים במקומות אחרים, כל מקום פרוץ בעבירות אחרות אשר יכולים להשמר מהם בנקל, ואעפ"כ מרוחקים מהם בטבעם. וזאת

והמחוז, כי גם לא כל המחוזות שוים בזה, כי אם מתחלפים בענינם, כל מחוז יש לו עבירות אחרות אשר ישמר אצלם בנקל ומרוחק מהם בטבע. וזאת הלא ידוע, כי השתנות

ועתה הננו רואים כי עיקר השמירה מהעבירה היא, רק לעשות את ההרגל (השימור) טבע אצל האדם, על כן אף אם יתאמץ האדם הלזה ללכת בדרכי המוסר, ליגע עצמו בהשמירה מלשון הרע עם כל חושיו ורעיוניו כיאות, בכל זאת, כל עוד שלא נתחלף טבעו והרגלו בזה שלא יהיה לו שום חפץ טבעי לספר לשון הרע, יותר יעבור בנקל על לשון הרע מאשר יאכל בלי נטילת ידים חלילה. וכן הוא העניין בכל מיני עבירות, הכל לפי האדם והזמן והמחוז, כי גם לא כל המחוזות שוים בזה, כי אם מתחלפים בענינם, כל מחוז יש לו עבירות אחרות אשר ישמר אצלם בנקל ומרוחק מהם בטבע. וזאת הלא ידוע, כי השתנות

הטבע תולד רק מלימוד והרגל רב, ולכן היסוד העקרי והעמוד הנכון, להכין את עצמו לשמירה מהעבירות ועשיית המצות, הוא רק הלימוד הרב בהלכה זו הנוגעת לעבירה זו או למצוה זו, ובפרט בעיון הדק היטב, כי זה הלימוד עושה קניין חזק בנפש שלא ימשך טבעו עוד אחר זו העבירה.

הלא ידוע, כי השתנות הטבע לא תולד כי אם ע"י לימוד והרגל רב. לכן היסוד העיקרי והאמיתי להכין את עצמו לשמירה מהעבירות ועשיית המצוות, הוא רק הלימוד הרב בהלכה זו הנוגעת לעבירה זו או למצוה זו, ובפרט בעיון הדק היטב, כי זה הלימוד עושה קניין חזק בנפש שלא ימשך טבעו עוד אחר זו העבירה.

י. אנו נכשלים בגזל יותר מאשר בטרפות, הסיבה לזה

כדומה במחוזותינו אלו, תהלה לאל איסורי נבילות וטרופות ודומיהם מוטבעים בנפשות הישראל, עד אשר לא יצרך שום איש לאכוף טבעו ותאותו להתרחק מהם, כי המה לו לזרא. הלא לא יעלה חלילה על לב שום אחד ממוכרי בשר כשר, להתרפות מלדרוש אצל מורה צדק במצאו שום דבר שיש בו חשש טרפות באיברים הפנימיים, עם היות לו לפעמים בעניין כזה הפסד מרובה, ואין יודע בו זולתו. מורא שמים עליו בטבעו והרגלו. חלילה לו מלהכשיל את ישראל.

זה הוא במקומותינו, תהילה לאל, בהם איסורי נבילות וטרופות ודומיהם מוטבעים בנפש הישראלי, עד אשר לא יצרך שום איש מאיתנו להתגבר על טבעו ותאוותו ע"מ להתרחק מהם. לא יעלה חלילה על לב שום אחד ממוכרי בשר כשר, להתרפות מלדרוש אצל מורה צדק במצאו שום דבר שיש בו חשש טרפות באיברים הפנימיים, עם היות לו לפעמים בעניין כזה הפסד מרובה, ואין יודע בו זולתו. מורא שמים עליו בטבעו והרגלו. חלילה לו מלהכשיל את ישראל.

בענין כזה הפסד מרובה. מורא שמים עליו בטבעו והרגלו, חלילה לו מרשע, להכשיל את ישראל.

ואולם בעונותינו הרבים, במשא ובמתן הוא בהיפך: רוב בני אדם לא ישאלו רב על חשש גזל ועושה לפני שיתבענו מחבירו, ומהם אשר גם אחר התביעה יעשה תחבולות מרמה או יעיז פניו. והלא בתורה חומרת כל האיסורים שווה, זה לא תעשה וזה לא תעשה, כפי ענין התורה ומשפטיה, "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" (שמות כב ל), "לא תאכלו כל נבלה" (דברים יד כא), או "לא תעשק את רעך ולא תגזול" (ויקרא יט יג) ודומיהם. כמו שהוטבע בנפש הישראלי שכל מיני הטרפות שווים אצלו וכל אשר יורה המורה כי הוא טריפה, מרוחק אצלו ויעשה כדבריו, כן צריך הדבר להיות באיסורי הממון. הלא כל מה שעל פי התורה שייך לחברו, הוי גזל ועובר ב"לא תגזול". ואנחנו רואים

בעונותינו הרבים, במשא ומתן הוא בהיפך: רוב בני אדם לא ישאלו רב על חשש גזל ועושה לפני שיתבענו מחבירו, ומהם אשר גם אחר התביעה יעשה תחבולות מרמה או יעיז פניו. והלא בתורה חומרת כל האיסורים שווה, זה לא תעשה וזה לא תעשה, כפי ענין התורה ומשפטיה, "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" (שמות כב ל), "לא תאכלו כל נבלה" (דברים יד כא), או "לא תעשק את רעך ולא תגזול" (ויקרא יט יג) ודומיהם. כמו שהוטבע בנפש הישראלי שכל מיני הטרפות שווים אצלו וכל אשר יורה המורה כי הוא טריפה, מרוחק אצלו ויעשה כדבריו, כן צריך הדבר להיות באיסורי הממון. הלא כל מה שעל פי התורה שייך לחברו, הוי גזל ועובר ב"לא תגזול". ואנחנו רואים

יורה המורה כי הוא טרפה מרוחק אצלו וכתורה יעשה, כן בממון, הלא כל מה שעל פי התורה שייך לחברו הוי גזל ועובר ב"לא תגזול". ואנחנו רואים שבעונותינו הרבים אפילו

אגרת

המוסר

קכג

הלומדים וכמעט גם היראים, אינם נזהרים
כיאות בלא תעשה הלזו, אשר יום הכיפורים
וגם המיתה אינם מכפריין עליה.

שבעונותינו הרבים שאפילו הלומדים, וכמעט גם
היראים, אינם נזהרים כראוי בלא תעשה הזה,
אשר אפילו יום הכיפורים או המיתה אינם מכפריים
עליה.

אכן אם ישים האדם לבו ונפשו, ללמוד
ההלכות השייכות לממון בעיון, גמרא
ופוסקים איש לפי ערכו, ובפרט אם המרכז
יהיה על תכונת איסור והיתר, לידע איך
להשתמר מגזל (אף אם לא יקיים בתחילה
כי התאוה רבה בזה, וגם רחוק הדבר
מהרגל המדיני), מה רב כחה להשריש לאט
לאט קנין רב בנפש, עד אשר יהיה שוה

אמנם, אם האדם ישים לבו ונפשו ללמוד בעיון
את ההלכות הנוגעות לממון, גמרא
ופוסקים איש כפי יכלתו, ובפרט אם הדגש יהיה
על ידיעת האסור והמותר שבדברים, לידע איך
להשתמר מגזל (אף אם לא יקיים בתחילה, כי
התאוה רבה בזה וגם אינו מקובל בחברה), מה רב
כוח לימוד זה להשריש קנין בנפש לאט לאט, עד
אשר יהיו שווים בעיניו שאלות איסור והיתר
ושאלות השייכות לממון.

בעיניו שאלות איסור והיתר ושאלות השייכים לממון.

יא. תועלת רוב ההרגל על היצר הגשמי על ידי הלימוד של הפגמים עצמם

כן אם האדם נכשל רחמנא ליצלן בעבירה
אשר אין העולם רגילין בה, כמו בניאוף
וכיוצא, כמאמרם ז"ל (בבא בתרא קסה ע"א)
"מעוטן בעריות", ותקף עליו יצרו שנעשה
לו כהיתר רחמנא ליצלן, עיקר רפואתו (לבד
התבוננות היראה והמוסר מאגדות ומדרשי
חז"ל וספרי מוסר השייכים לזה), הוא
לימוד ההלכות השייכים לזה בעיון, ובפרט
על מנת לעשות, זאת תתן פריה לאט לאט,
לתת עוז בנפש להשמר מעט משאול

כמו כן אם האדם נכשל בעבירה אשר אין העולם
רגילים בה, כמו בניאוף וכיוצא, כמאמרם ז"ל
(בבא בתרא קסה ע"א) "מעוטן בעריות". ותקף עליו
יצרו עד שנעשית לו כהיתר, רחמנא ליצלן, עיקר
רפואתו הוא לימוד ההלכות השייכות לזה בעיון,
ובפרט על מנת לעשות. וזה יתן פרי לאט לאט,
לתת עוז בנפש להישמר מעט לכל הפחות מלעשות
את העבירה בלי ייסורי מצפון*, עד שעל ידי העסק
הרב בהלכות השייכות לעבירות שהורגל בהן
בסופו של דבר ישפיע עליו יותר ויותר לקנות טבע
אחר, לבל יעלה על לב לעבור עליהם גם אם יהיה
הדבר קשה מאוד.

תחתית, לכל הפחות מלעשות את העבירה בבחינת להכעיס*, עד אשר תוכל תת כחה, על
ידי עסק רב בהלכות השייכים להעבירות הרגילות, לקנות טבע אחר, לבל יעלה על לב
לעבור עליהם גם אם יכבד הדבר.

* בתחלתה ישתמש במה שאין יצרו תוקפו
לזה, כדאשכחן בגמ' (חולין דף ד) במומר
לתיאבון, שהחמץ שהיה בביתו בפסח ועבר
על בל יראה, מחליפה אחר הפסח להקל
האיסור (כפי' רש"י שם), וסמכין על זה דודאי

* בתחלתה ישתמש במה שאין יצרו תוקפו
לעשותו, כדאשכחן בגמ' (חולין דף ד) במומר
לתיאבון שהחמץ שהיה בביתו בפסח ועבר על בל
יראה מחליפה אחר הפסח בכדי להקל האיסור (כפי'
רש"י שם), וסמכין על זה דודאי עושה כן, ואיך לא

עושה כן. ואיך לא נבוש ולבכנו כל ימס כמים, בראותנו שפלות נפשנו נגד דורות הראשונים, שהמומר לפנים, אשר החזיק חמץ בפסח בביתו, היתה לו קניה טבעית להקל איסורו בהדבר ההוא, במה שאין לו תאוה. ובדורותינו בעוה"ר אנחנו נופלים בגדר להכעיס, בעבירות אשר הורגלנו, לא נשים לב, להחליף תאותנו בהם להקל האיסור, ורעתנו רבה כדין מומר להכעיס ר"ל. ורואים אנחנו אשר גם לדינא נשתנה בזמן הזה, כמ"ש הבית הלל (י"ד סימן ב' סק"ב) וז"ל, מומר אוכל נבלות לתאבון, ונראה דעכשיו בזמננו מי שהוא חשוד לאכול נבלות לתאבון, אין אוכלין ממנו שום דבר מאכל, שיש לחוש בו חשש איסור לשום דבר שבקדושה (ר"ל שחשוד הוא לעשות אף שלא לתיאבון אע"פ שלפנינו לא הוחזק אלא לאכול לתיאבון). ומכל שכן שלא ליתן לו סכין בדוק לשחוט ולאכול משחיטתו (שהיה מותר מדינא דגמ'), ומי שעושה דבר זה, מומר יחשב לכל התורה כולה¹⁰

נבוש ולבכנו כל ימס כמים בראותנו שפלות נפשנו נגד דורות הראשונים, שהמומר בדורות ההם, כאשר החזיק חמץ בפסח בביתו היה הדבר פשוט לו, קניין בנפשו, לרצות להקל את חומרת העבירה שלו בדבר ההוא במה שאין לו תאוה. ואילו בדורותינו בעוה"ר אנחנו נופלים בעבירות אשר הורגלנו להם עד כדי שאין הדבר אכפת לנו כלל, לא נשים לב מעצמינו להחליף את תאותנו במעשים קלים יותר בכדי להקל עכ"פ את חומרת האיסור, ורעתנו רבה כדין מומר להכעיס, ר"ל. ורואים אנחנו אשר גם לדינא נשתנה הדבר בזמן הזה, כמ"ש הבית הלל (י"ד סימן ב' סק"ב) וז"ל, מומר אוכל נבלות לתאבון, ונראה דעכשיו בזמננו מי שהוא חשוד לאכול נבלות לתיאבון אין אוכלין ממנו שום דבר מאכל, שיש לחוש בו חשש איסור לשום דבר שבקדושה (ר"ל שחשוד הוא לעשות אף שלא לתיאבון אע"פ שלפנינו לא הוחזק אלא לאכול לתיאבון). ומכל שכן שלא ליתן לו סכין בדוק לשחוט ולאכול משחיטתו (שהיה מותר מדינא דגמ'), ומי שעושה דבר זה מומר יחשב לכל התורה כולה.

יב. השפעת לימוד התורה בסתמא היא על היצר הרחני

והנה בתבלין התורה ליצר הרע, יש עוד רוחנית. והוא כעניין מאמר חכמינו ז"ל (סוטה כא) תורה בעידנא דעסיק בה מצלא כו'. ואין חילוק באיזה דבר תורה שיהיה עסקו, אפילו אם יעסוק בעניין שור שנגח את הפרה וכיוצא, היא תצילנו מחטא, ואפילו מלשון הרע וכיוצא, אע"פ שאינם שייכים זה לזה, הרי שעכ"פ רוחניות התורה תשמרנו.

גם מלשון הרע וכיוצא, הגם כי אינם שייכים זה לזה, רק רוחניות התורה תשמרנו¹¹.

והנה בתבלין התורה ליצר הרע, יש עוד בחינה רוחנית. והוא כעניין מאמר חכמינו ז"ל (סוטה כא) תורה בעידנא דעסיק בה מצלא כו'. ואין חילוק באיזה דבר תורה שיהיה עסקו, אפילו אם יעסוק בעניין שור שנגח את הפרה וכיוצא, היא תצילנו מחטא, ואפילו מלשון הרע וכיוצא, אע"פ שאינם שייכים זה לזה, הרי שעכ"פ רוחניות התורה תשמרנו.

מאיר האגרת

יט. עי' בהגר"א על משלי כו יג: תורה מגינה ומצלה, וכל זמן שהיה עוסק בתורה לא היה צו כלל היצר הרע.
כ. הצחינה הרוחנית לא תוכל לפעול אם לא יעסוק מחילה בצחינה הגשמית, היינו לימוד ההלכה עם כל קעיפיה, כשעומד

יט. ז"ל: ונראה דעכשיו בזמנינו שהוא חשוד לאכול נבלות לתיאבון אין אוכלין ממנו שום דבר מאכל שיש לחוש שיש בו חשש איסור ומכל שכן שלא ליתן לו הסכין בדוק לשחוט ולאכול משחיטתו ומי שעושה דבר זה בכלל מומר יחשב לכל מילי.

אגרת

המוסר

קכה

והנה אם נעמיק להתבונן נראה, כי תחבולותינו המכוונות לעיקר רפואת היצר הרע המה מרפאות רק את הבחינה הגשמית שלו, והיינו התבוננות היראה ולמוד ההלכות כנ"ל. ואילו הרפואה השנייה, הרי היא רפואת הבחינה הרוחנית, באה ממילא באופן סגולי. שהרי מצוות תלמוד התורה היא מצוות עשה בפני עצמה התלויה בגדריה המבוארים בהלכות תלמוד תורה איך להתנהג בה ביחס לשאר עניני העולם (יוצאים בה בקביעות עתים ופטורים ממנה מסיבות שונות). אין נפקא מינה בהנהגתה לידע עד כמה יצרו של אדם מתגבר עליו, אם מעט ואם הרבה. אלא על האדם ללמוד תמיד, לקיים מצוות תלמוד תורה כראוי, גם אם אין יצרו מתגבר עליו (עי' דברינו במאמר הקודם), ואין בידו ללמוד יותר ממה שמחוייב מן התורה. וכשיקיים מצות תלמוד תורה כראוי, ממילא נמשכת רפואתה הרוחנית להועיל לרפאות את יצרו ברפואה הרוחנית (אפילו אם יהיה יצרו גדול מאוד, די בקיום המצווה כדי להועיל את הרפואה ליצר הרוחני).

והנה אם נשקיף בעין חודרת נראה, כי תחבולותינו למרכז רפואת היצר הרע המה רק בבחינה הגשמית, היא התבוננות היראה ולמוד ההלכות כנ"ל. כי הרפואה השנייה, היא בחינה הרוחנית, באה ממילא, ועל כן תקרא רפואה מקריית, כי מצות לימוד התורה, היא מצות עשה בפני עצמה, תלויה בגדרה המבואר בהלכות תלמוד תורה, איך להתנהג בה נגד עניני העולם, אין נפקא מינה בהנהגתה, איך יצרו של אדם מתגבר עליו, אם מעט ואם הרבה, והאדם צריך ללמוד תמיד לקיים מצות תלמוד תורה כראוי, גם אם אין יצרו מתגבר עליו (עיין דברינו במאמרנו הקודם^כ). ואין בידו ללמוד יותר מחיובו, וכשיקיים מצות תלמוד תורה כראוי, ממילא נמשך רפואתה הרוחנית ליצרו, על איזה אופן שהוא.

אמנם רפואת הבחינה הגשמית, הרי היא ההתבוננות ביראת ה' ולימוד ההלכות, היא רפואה מכוונת. והאדם צריך להתנהג בה כדרך רפואת חולאי הגוף, אשר לפי ערך המחלה כן ערך הרפואה בכמות ובאיכות. וכן הוא בחולאי הנפש, הרפואה נקבעת לפי גודל וסוג המחלה. ככל שיתקפנו יצרו, כן יגדל ההכרח להוסיף בהתבוננות היראה ולימוד ההלכות כנ"ל. ואם לא ישתמש ברפואה זו הגשמית, אזי גם הרוחנית, הרי היא לימוד התורה, לא תיתן כוחה כל כך ליצר הרע הרוחני. כתכונת בריאת האדם, אשר פעולתו הרוחנית היא הנפש, תלויה בבחינת הגוף, כנ"ל.

אכן בחינה הגשמית, היא ההתבוננות ביראת ה' ולימוד ההלכות, היא רפואה עצמית, והאדם צריך להתנהג בה, כדרך רפואת חולאי הגוף, אשר לפי ערך המחלה כן ערך הרפואה בכמות ובאיכות, כן בחולאי הנפש הרפואה הלזו תתסד לפי ערך המחלה, כל עוד אשר יצרו יתקוף עליו כן ההכרח להוסיף בהתבוננות היראה ולימוד ההלכות כנ"ל. ואם לא ישתמש האדם ברפואה הגשמית, אזי גם הרוחנית

היא לימוד התורה, לא תתן כחה כל כך ליצר הרע הרוחני, כתכונת בריאת האדם, אשר פעולת הרוחנית, היא הנפש, תלוי בבחינת הגוף, כנ"ל.

מאיר האגרת

צבחינה זו שהיא הצחינה הגשמית אזי הצחינה הרוחנית צאה כבר ממילא (דחור"מ ח"א דף ד).
כא. ז"ל שם: כי הלימוד מנזיה היא אף אם לא היתה מנזיאה לדי מעשה וכו' והשכל האנושי מנגדה.

על גאווה ילמד כל הדינים השייכים לתורת הגאווה למו"מ צאמונה וכו' וזה דווקא ע"מ לעשות שבע"מ לעשות הכוונה והידיעה שהולך לפעול נס ושינוי הטבע, ומצלי הכוונה ע"מ לעשות אי אפשר שיסתנה טבעו, ואם ידקדק ויעסוק יעב

והנה האויב האורב לאדם, הוא היצר הרע, הפועל בו, לשום לבו לאבן, לכל ירגיש את חטאיו העצומים, לבלי יראה חסרונו, וידיו בל תעשינה תושיה, להתבונן ביראת ה', לבקש רפאות תעלה, היא רפואה הגשמיית.

יג. חשיבות ההתעוררות למוסר

לזאת ישים האדם אל לבו, לזכות את הרבים, לעוררם להתבוננות היראה והמוסר. כי עיני האדם פקוחות על אחרים לדעת ולהכיר את חסרונותיהם, וכי נצרכים המה למוסר למרבה. כן יחזיק בכל עוז בלימוד המוסרי, למען ישוטטו בו רבים ותרבה יראת ה' וזכות הרבים תהיה תלויה בו. וממילא לאט לאט לימוד המוסר ידריכהו בנתיב הצדק, והיא רפואה גשמית וגם רוחנית, כמאמר חכמינו ז"ל (יומא פז) "כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו".

ומה מאוד תגדל המצווה הזו בעיני האדם, לשום לבו ונפשו, להדריך בני אדם ללימוד המוסר, להציל נפשם משאול תחתית. וכמאמר רבותינו זיכרונם לברכה (שבת קנא ע"ב) "כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים", ואין לך רחמנות גדולה מלהזכיר ולעורר בני אדם ללימוד היראה, כי אז בעיניהם יראו, ואזניהם ישמעו, ולבבם יבינו גודל המכשלה אשר לפניהם, וינהמו על אחריתם. לשוב אל ה' יתברך, להיות סר מרע ועושה טוב, אם מעט ואם הרבה. האדם המעורר לזו, יהיה לו חלק נכון בכל אשר יולד מזה, להתעדת בעדן נצחי אשר עין לא ראתהו. נלאה שכל אנושי להקיף ולהכיר היטב ומות ואיכות מצוות הרבים, אשר תלויה להאדם מהדבר הפעוט הלזה. העמל מעט והשכר הרבה, באין ערך ושיעור. לזאת, ישים האדם עינו וכוח שכלו לדבר הגדול הלזה, אם בעל נפש הוא.

והנה האויב האורב לאדם הוא היצר הרע, הפועל בו לעשות לבו כאבן, שלא ירגיש בחטאיו העצומים, לבלי יראה חסרונות עצמו, וימנע ממנו מלעשות הצלה להתבונן ביראת ה', לבקש רפואה המועילה, הרי היא רפואה הגשמית.

לזאת ישים האדם אל לבו לזכות את הרבים, לעוררם להתבוננות היראה והמוסר. כי עיני האדם פקוחות על אחרים לדעת ולהכיר את חסרונותיהם, וכי נצרכים המה למוסר רב. כן יחזיק בעצמו בכל עוז בלימוד המוסרי, למען ישוטטו בו רבים ותרבה יראת ה' וזכות הרבים תהיה תלויה בו. וממילא לאט לאט לימוד המוסר ידריך אף את עצמו בנתיב הצדק. והיא רפואה גשמית וגם רוחנית, כמאמר חכמינו ז"ל (יומא פז) "כל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו".

וגם רוחנית, כמאמר חכמינו ז"ל (יומא פז) "כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו".

ומה מאוד תגדל המצווה הזו בעיני האדם, לשום לבו ונפשו להדריך בני אדם ללימוד המוסר, להציל נפשם משאול תחתית. וכמאמר רבותינו זכרונם לברכה (שבת קנא ע"ב) "כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים". ואין לך רחמנות גדולה מלהזכיר ולעורר לבב בני אדם ללימוד היראה, כי אז בעיניהם יראו ואוזניהם ישמעו ולבבם יבינו גודל המכשלה אשר לפניהם, ויבכו על אחריתם, לשוב אל ה' יתברך, לסור מרע ולעשות טוב, אם מעט ואם הרבה. האדם המעורר לזו יהיה לו חלק נכון בכל אשר יולד מזה, להתעדת בעדן נצחי אשר עין לא ראתהו. נלאה שכל אנושי להקיף ולהכיר היטב ומות ואיכות מצוות הרבים, אשר תלויה להאדם מהדבר הפעוט הלזה. העמל מעט והשכר הרבה, באין ערך ושיעור. לזאת, ישים האדם עינו וכוח שכלו לדבר הגדול הלזה, אם בעל נפש הוא.

מצוות הרבים, אשר תלויה להאדם מדבר הנקלה הלזה. העמל מעט והשכר הרבה באין ערך ושיעור, לזאת ישים האדם עינו וכח שכלו להדבר הגדול הלזה, אם בעל נפש הוא.